

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ: МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

PARLIAMENTARY CONTROL IN PUBLIC ADMINISTRATION: IMPLEMENTATION MECHANISMS AND FUNCTIONAL ASPECTS

Парламентський контроль є ключовим інструментом у системі державного управління, спрямованим на забезпечення підзвітності, прозорості та ефективності виконавчої влади. Він відіграє важливу роль у демократичному суспільстві, забезпечуючи баланс між гілками влади, захист прав і свобод громадян, а також дотримання принципу розподілу влади. Основними механізмами парламентського контролю є законотворчий нагляд, бюджетний контроль, парламентські слухання, депутатські запити, контрольні комітети, голосування про довіру уряду та проведення аудиторських перевірок. Кожен із цих інструментів спрямований на забезпечення відкритості й підзвітності урядових рішень, що є важливим для підтримки довіри громадян до політичних процесів і державних інституцій.

В умовах глобальних викликів, таких як політична поляризація, посилення авторитарних тенденцій, війни, економічна нестабільність і зміни в міжнародних відносинах, роль парламентського контролю стає ще більш актуальною. Одним із головних викликів є зниження довіри громадян до представницьких інституцій, що призводить до кризи легітимності парламенту. Крім того, зростання впливу виконавчої влади в деяких країнах обмежує спроможність парламенту здійснювати ефективний контроль, що може призвести до дисбалансу влади та порушення демократичних принципів.

Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати реформи, спрямовані на посилення інституційних механізмів парламентського контролю. Це включає підвищення прозорості законодавчих процедур, вдосконалення механізмів підзвітності уряду перед парламентом і громадськістю, а також зміцнення політичної відповідальності депутатів. Особливо важливою є роль міжпартійного діалогу та співпраці між парламентом і виконавчими органами для досягнення збалансованих і стратегічних рішень.

Враховуючи сучасні глобальні тенденції, доцільно розглядати можливості для розширення міжнародної співпраці парламентів. Участь національних парламентів у міжнародних організаціях сприятиме обміну досвідом і спільному вирішенню глобальних викликів, таких як екологічні загрози, міжнародна безпека та економічні кризи.

Отже, ефективність парламентського контролю залежить від здатності держав здійснювати своєчасні інституційні реформи та адаптуватися до нових викликів. Парламентський контроль залишається важливим механізмом забезпечення демократичного управління, сприяючи зміцненню правової держави та підвищенню довіри громадян до влади.

Ключові слова: парламентський контроль, державне управління, виконавча влада, демократичні інститути, розподіл влади, прозорість, підзвітність, політична відпо-

відальність, реформи, міжпартійний діалог, глобалізація, міжнародна співпраця.

Parliamentary control is a key tool in the system of public administration aimed at ensuring accountability, transparency and efficiency of the executive power. It plays an important role in a democratic society, ensuring a balance between the branches of government, protecting the rights and freedoms of citizens, as well as observing the principle of separation of powers. The main mechanisms of parliamentary control are legislative oversight, budgetary control, parliamentary hearings, parliamentary inquiries, control committees, votes of confidence in the government, and audits. Each of these tools is aimed at ensuring openness and accountability of government decisions, which is important for maintaining citizens' trust in political processes and state institutions.

In the conditions of global challenges, such as political polarization, strengthening of authoritarian tendencies, wars, economic instability and changes in international relations, the role of parliamentary control becomes even more relevant. One of the main challenges is a decrease in citizens' trust in representative institutions, which leads to a crisis of the parliament's legitimacy. In addition, the growing influence of the executive power in some countries limits the ability of the parliament to exercise effective control, which can lead to an imbalance of power and a violation of democratic principles.

To overcome these challenges, it is necessary to introduce reforms aimed at strengthening the institutional mechanisms of parliamentary control. This includes increasing the transparency of legislative procedures, improving government accountability mechanisms to parliament and the public, and strengthening the political responsibility of deputies. The role of cross-party dialogue and cooperation between parliament and executive bodies to achieve balanced and strategic decisions is particularly important.

Considering the current global trends, it is expedient to consider opportunities for expanding the international cooperation of parliaments. The participation of national parliaments in international organizations will contribute to the exchange of experience and the joint solution of global challenges, such as environmental threats, international security and economic crises.

Therefore, the effectiveness of parliamentary control depends on the ability of states to carry out timely institutional reforms and adapt to new challenges. Parliamentary control remains an important mechanism for ensuring democratic governance, contributing to strengthening the rule of law and increasing citizens' trust in the government.

Key words: parliamentary control, public administration, executive power, democratic institutions, distribution of power, transparency, accountability, political responsibility, reforms, inter-party dialogue, globalization, international cooperation.

УДК 328.3ВРУ:351.82:342.6(477)

DOI [https://doi.org/10.32782/](https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.42.10)

pma2663-5240-2024.42.10

Крейденко В.В.

к. наук з держ. упр.,
доцент кафедри парламентаризму
Навчально-науковий інститут публічного
управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. У сучасному світі парламентаризм виступає важливим елементом демократичного управління, а парламентський контроль є одним із ключових механізмів, що забезпечує підзвітність виконавчої влади та дотримання прав громадян. В умовах глобалізації та швидкого розвитку технологій, які трансформують державні інституції, особливо актуальним постає питання ефективності парламентського контролю у державному управлінні.

З одного боку, механізми реалізації парламентського контролю повинні адаптуватися до нових реалій, зокрема, до викликів, пов'язаних із цифровізацією, що змінює способи взаємодії між органами влади та громадянами. З іншого боку, функціональні аспекти цього контролю потребують детального дослідження, адже ефективний контроль має ґрунтуватися на чітких процедурах, які забезпечують своєчасну реакцію парламенту на дії уряду, а також на підвищенні прозорості державного управління.

Необхідно визначити, які конкретні механізми парламентського контролю є найбільш ефективними в контексті української реальності та як вони можуть бути вдосконалені.

Проблема полягає в тому, що існуючі механізми парламентського контролю часто не відповідають викликам сучасності, що призводить до зниження їхньої ефективності. Зокрема, недостатня регламентація процедури контролю, обмеженість у доступі до інформації та брак чітких критеріїв оцінювання результатів діяльності виконавчої влади ускладнюють виконання парламентом своєї контрольної функції. Це, в свою чергу, підриває довіру громадян до державних інституцій, що має серйозні наслідки для легітимності парламенту як представницького органу.

Отже, дослідження механізмів реалізації та функціональних аспектів парламентського контролю в Україні є надзвичайно актуальним і необхідним для формування ефективної системи державного управління, що відповідає принципам демократичної підзвітності, прозорості та участі громадян у процесах прийняття рішень.

Парламентський контроль є ключовим інструментом у системі державного управління, спрямованим на забезпечення підзвітності, прозорості та ефективності виконавчої влади. Він відіграє важливу роль у демократичному суспільстві, забезпечуючи баланс між гілками влади, захист прав і свобод громадян, а також дотримання принципу розподілу влади. Основними механізмами парламентського контролю є законотворчий нагляд, бюджетний

контроль, парламентські слухання, депутатські запити, контрольні комітети, голосування про довіру уряду та проведення аудиторських перевірок.

Кожен із цих інструментів спрямований на забезпечення відкритості й підзвітності урядових рішень, що є важливим для підтримки довіри громадян до політичних процесів і державних інституцій. В умовах глобальних викликів, таких як політична поляризація, посилення авторитарних тенденцій, війни, економічна нестабільність і зміни в міжнародних відносинах, роль парламентського контролю стає ще більш актуальною.

Одним із головних викликів є зниження довіри громадян до представницьких інституцій, що призводить до кризи легітимності парламенту. Крім того, зростання впливу виконавчої влади в деяких країнах обмежує спроможність парламенту здійснювати ефективний контроль, що може призвести до дисбалансу влади та порушення демократичних принципів.

Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати реформи, спрямовані на посилення інституційних механізмів парламентського контролю. Це включає підвищення прозорості законодавчих процедур, вдосконалення механізмів підзвітності уряду перед парламентом і громадськістю, а також зміцнення політичної відповідальності депутатів. Особливо важливою є роль міжпартійного діалогу та співпраці між парламентом і виконавчими органами для досягнення збалансованих і стратегічних рішень.

Таким чином, ефективність парламентського контролю залежить від здатності держав здійснювати своєчасні інституційні реформи та адаптуватися до нових викликів. Парламентський контроль залишається важливим механізмом забезпечення демократичного управління, сприяючи зміцненню правової держави та підвищенню довіри громадян до влади.

Метою даного дослідження є системний аналіз механізмів реалізації парламентського контролю в контексті державного управління, а також детальне вивчення функціональних аспектів цього контролю, включаючи його роль у забезпеченні підзвітності, прозорості та ефективності виконавчої влади в умовах сучасних глобальних викликів. Крім того, дослідження спрямоване на розробку рекомендацій щодо вдосконалення існуючих механізмів парламентського контролю, що дозволить зміцнити демократичні інститути та підвищити довіру громадян до державних органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчать останні дослідження і публікації, питання парламентського контролю

у державному управлінні набуває дедалі більшої актуальності, особливо в умовах сучасних викликів, таких як політична нестабільність та глобалізація. Вчені О. Бандурка та Ю. Древаль у своїй праці «Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток» акцентують увагу на необхідності посилення парламентського контролю за виконавчою владою, що є критично важливим для забезпечення демократичних цінностей і підвищення підзвітності урядових структур у нинішній політичній ситуації [1, с. 80–96].

Політик та науковець І. Коліушко акцентує увагу на ролі парламенту в системі державного управління та його впливі на демократичний процес. Він підкреслює, що існуючі проблеми парламентського контролю потребують системних реформ.

Вчена В. Гошовська вказує на виклики, які постають перед парламентом в умовах зростаючого впливу виконавчої гілки влади. Вона підкреслює, що посилення ролі урядів у законодавчому процесі призводить до ослаблення контролю з боку парламенту, що, в свою чергу, підриває довіру громадськості до представницьких інститутів [2, с. 210–218].

Конституціоналіст А. Георгіца [3, с. 90] та академік П. Кислий [4, с. 18–21] також акцентують увагу на важливості адаптації національних парламентів до умов глобалізації, наголошуючи на необхідності реформування законодавчої діяльності з урахуванням нових міжнародних викликів, таких як економічні кризи та екологічні загрози.

Український політик та науковець В. Журавський підкреслює, що право на здійснення контрольної функції є невідемним правом парламенту в будь-якій демократичній країні. Щоправда, національні конституції та закони встановлюють різний обсяг цієї функції [5, с. 243].

Попри ці наукові напрацювання, питання ефективного функціонування парламентського контролю в умовах політичної поляризації та зниження довіри до державних інститутів залишається недостатньо дослідженим. Це створює підстави для подальшого глибокого аналізу механізмів реалізації парламентського контролю, а також рекомендацій щодо вдосконалення його функцій. Таким чином, актуальність теми підкреслює необхідність розробки комплексних рекомендацій для підвищення ефективності парламентського контролю, зокрема в напрямках посилення прозорості та підзвітності виконавчої влади.

Виклад основного матеріалу. Парламентський контроль виступає важливим інструментом у системі державного управ-

ління, забезпечуючи підзвітність, прозорість та ефективність виконавчої влади. У демократичному суспільстві він сприяє підтримці балансу між гілками влади, захисту прав громадян та дотриманню принципу розподілу влади. Цей механізм дозволяє парламенту не лише реагувати на дії уряду, але й проактивно забезпечувати контроль над виконанням законодавства, моніторингом державного бюджету та іншими важливими аспектами державної політики.

У сучасному світі, де відбуваються постійні політичні, соціальні та економічні зміни, роль парламентського контролю стає ще більш актуальною. Це особливо важливо в умовах глобалізації, коли національні держави стикаються з викликами, що виходять за межі їхніх кордонів, такими як економічні кризи, екологічні проблеми та безпекові загрози. В умовах політичної нестабільності, зростання авторитарних тенденцій та зниження довіри громадян до представницьких інституцій парламентський контроль стає запорукою демократичних цінностей та соціальної справедливості.

З одного боку, ефективність парламентського контролю залежить від його механізмів реалізації, які повинні бути достатньо гнучкими та адаптивними до нових реалій. Наприклад, розвиток цифрових технологій змінює способи взаємодії між органами влади та громадянами, створюючи нові можливості для підвищення прозорості та доступності інформації.

З іншого боку, функціональні аспекти парламентського контролю потребують системного аналізу, оскільки ефективний контроль має базуватися на чітких процедурах, що забезпечують своєчасну реакцію парламенту на дії уряду.

Дослідники та науковці В. Шаповал, В. Борденюк, Г. Журавльова класифікують парламентський контроль в Україні на внутрішній (внутрішньопарламентський) і зовнішній [6, с.40-41]; на попередній, поточний та наступний [7, с.131]; на загальний та спеціальний.

Вчений В. Журавський також вважає, що всю сферу парламентського контролю в Україні можна поділити на:

- контроль, що здійснюється безпосередньо Верховною Радою України;
- контроль, що здійснюється спеціальними постійно діючими органами і посадовими особами;
- контроль, що здійснюється постійними чи тимчасовими робочими органами парламенту;
- контрольна діяльність народних депутатів України, яку також слід вважати елементом парламентського контролю [5, с. 244].

На нашу думку, необхідно визначити, які конкретні механізми парламентського контролю є найбільш ефективними в контексті сучасної реальності та як вони можуть бути вдосконалені (табл. 1).

Отже, парламентський контроль виконує критично важливу роль у забезпеченні підзвітності та прозорості виконавчої влади, але його ефективність суттєво знижується під впливом політичної поляризації, економічної нестабільності та зменшення довіри громадян. Для подолання цих викликів необхідно впроваджувати заходи, які зміцнять незалежність парламенту, покращать механізми контролю за державними фінансами, а також залучать громадськість до процесу ухвалення рішень. Важливо також забезпечити ефективний доступ депутатів до інформації, що сприятиме підвищенню їхньої продуктивності та відповідальності. Паралельно, розробка чітких критеріїв для голосування про довіру уряду і регулярні аудиторські перевірки дозволять підвищити прозорість урядових дій та відновити довіру до державних інститутів. У результаті, вдосконалення механізмів парламентського контролю не лише адаптує їх до сучасних реалій, але й сприятиме стабільному розвитку демократичного суспільства, зміцнюючи основи правової держави.

Окремо, слід окреслити проблеми:

– обмежених ресурсів. Парламенти часто стикаються з серйозною проблемою обмежених ресурсів, яка проявляється в недостатній кількості фінансування, персоналу та

технологій, необхідних для здійснення ефективного контролю за діяльністю виконавчої влади. Ці обмеження призводять до неможливості проведення глибокого аналізу законодавства, бюджетних витрат або виконання законів. Відсутність достатньої кількості спеціалістів з аналітики чи експертів у певних сферах обмежує можливості депутатів, які, в свою чергу, часто не мають необхідних знань для оцінки ефективності урядових ініціатив. Для вирішення цієї проблеми важливо впровадити кілька стратегій. По-перше, необхідно переконати уряди та суспільство в важливості парламентського контролю та ініціювати підвищення бюджету для парламентських органів, що дозволить залучити більше ресурсів для аналітичних підрозділів. По-друге, проведення регулярних навчальних курсів для депутатів і їхніх асистентів допоможе підвищити їхню кваліфікацію у сферах аналізу політики, економіки та права.

– кризових ситуацій. Кризові ситуації, такі як війни, економічні кризи, природні катастрофи або глобальні пандемії, можуть суттєво обмежити можливості парламенту виконувати свої контрольні функції. Уряд часто виправдовує ухвалення надзвичайних заходів та швидких рішень, що призводить до обходу стандартних парламентських процедур. Це, у свою чергу, обмежує прозорість та підзвітність, а також може загрожувати демократичним принципам. Для вирішення цієї проблеми, необхідно розробити чіткі протоколи, які встановлять ясні правила для роботи парламенту під час кризо-

Таблиця 1

Основні механізми парламентського контролю, виклики та рекомендації щодо їх вдосконалення

Основні механізми парламентського контролю	Виклики	Рекомендації щодо вдосконалення механізмів парламентського контролю
Законотворчий нагляд	Політична поляризація, що ускладнює ухвалення законодавчих актів.	Підвищення прозорості законодавчих процедур та залучення громадськості.
Бюджетний контроль	Економічна нестабільність, що знижує контроль над бюджетом.	Вдосконалення механізмів контролю за витратами державного бюджету.
Парламентські слухання	Зниження довіри громадян до представницьких інститутів.	Стимулювання участі громадськості у парламентських слуханнях.
Депутатські запити	Обмеження можливостей депутатів отримувати інформацію.	Запровадження нових платформ для запитів, що спрощують та пришвидшують доступ до даних.
Контрольні комітети	Зростання впливу виконавчої влади на парламентські комітети.	Підвищення незалежності контрольних комітетів від виконавчої влади.
Голосування щодо довіри уряду	Втрата довіри до виконавчої влади та ризиків авторитаризму.	Розробка чітких критеріїв для голосування про довіру уряду.
Аудиторські перевірки	Недостатня оцінка фінансової діяльності установ.	Підвищення частоти та глибини аудиторських перевірок.

Джерело: сформовано автором

вих ситуацій. Це забезпечить збереження контрольних функцій, навіть у випадку терміновості дій виконавчої влади. Також варто ввести тимчасові комітети для швидкого реагування на кризові ситуації, які зможуть оперативно аналізувати дії уряду та надавати рекомендації. Крім того, залучення фахівців та експертів для проведення незалежних оцінок дій уряду під час криз допоможе забезпечити об'єктивність і підвищити довіру до парламентського контролю. Важливим аспектом є підвищення публічної обізнаності, що включає інформування громадськості про дії парламенту під час кризових ситуацій, що, у свою чергу, підтримує прозорість та довіру до політичних інститутів.

– соціальної апатії. Соціальна апатія є явищем, яке часто виникає внаслідок розчарування громадян у політичних процесах. Коли люди втрачають інтерес до політики, вони можуть вважати парламентський контроль неактуальним, а результати його діяльності – неефективними. Це призводить до недостатнього тиску на депутатів з боку виборців і, відповідно, зменшення мотивації до активної роботи над підвищенням прозорості та підзвітності. Для вирішення цієї проблеми важливо підвищити громадську обізнаність через проведення інформаційних кампаній, які акцентуватимуть на ролі парламентського контролю та його впливі на якість життя суспільства. Залучення громадськості до процесів ухвалення рішень, шляхом організації відкритих засідань, консультацій і слухань, може дати можливість громадянам висловлювати свої думки та ідеї, що сприятиме їхній активності. Крім того, розвиток громадянської освіти через впровадження відповідних програм у навчальних закладах навчатиме молодь розуміти важливість участі в політичних процесах і діяльності парламенту. Вдосконалення комунікації, наприклад, через використання соціальних мереж і інших платформ, допоможе досягти молодшого покоління та активізувати їхню участь у політичних справах. Запровадження цих заходів може суттєво покращити роботу парламентського контролю, підвищити його ефективність та відновити довіру громадян до державних інститутів.

Висновки. Парламентський контроль є критично важливим елементом у системі державного управління, забезпечуючи підзвітність, прозорість та ефективність виконавчої влади. Збереження демократичних цінностей, захист прав громадян та дотримання прин-

ципу розподілу влади залежать від здатності парламенту ефективно реагувати на дії уряду.

Обмежені ресурси, кризи та соціальна апатія становлять серйозні виклики для здійснення контрольних функцій парламенту. Для подолання цих проблем необхідно впроваджувати системні рішення, які включають підвищення фінансування парламентських органів, створення чітких протоколів для роботи під час кризових ситуацій та активне залучення громадськості до політичних процесів. Це може бути досягнуто через розвиток громадянської освіти, проведення інформаційних кампаній та використання сучасних комунікаційних платформ.

Крім того, вдосконалення механізмів парламентського контролю, таких як законотворчий нагляд, бюджетний контроль та контрольні комітети, є необхідним для підвищення їхньої ефективності. Це включає забезпечення незалежності контрольних комітетів від виконавчої влади, регулярні аудиторські перевірки та чіткі критерії для голосування про довіру уряду.

Таким чином, парламентський контроль не лише сприяє підвищенню прозорості та підзвітності урядових дій, але й відновить довіру громадян до державних інститутів. Впровадження запропонованих заходів створить основи для стабільного розвитку демократичного суспільства та зміцнить правову державу в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бандурка О.М., Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток. Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. 276 с.
2. Парламентаризм: підручник / В. А. Гошовська та ін. 2-ге вид., допов. й розшир. Київ : НАДУ, 2019. 704 с.
3. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. Чернівці : Рута, 1998. 484 с.
4. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні: На тлі світового досвіду / літ. ред. Е.Р. Рахімкулов. Київ : Абрис, 2000. 414 с.
5. Журавський В. С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми). Київ : Парламентське вид-во, 2002. 344 с.
6. Шаповал В.М., Борденюк В.І., Журавльова Г.С. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні : навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 216 с.
7. Державно-правова реформа в Україні : матеріали науково-практичної конференції / ред. В. Ф. Опришко та ін.. (м. Київ, листопад 1997 р.). Київ : Верховна Рада України, Інститут законодавства, 1997. 420 с.